

**ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ САМОСТІЙНОСТІ
СТАРШОКЛАСНИКІВ ЯК СТРУКТУРНОГО ЕЛЕМЕНТА
ОСОБИСТІСНОЇ ЗРІЛОСТІ**

Ганна Дьоміна

Київ

Згідно наших теоретичних поглядів [3], зміст особистісної зрілості щодо подружнього життя – це комплекс загальнотеоретичних і спеціальних знань, сукупність вмінь, якостей (вольових, емоційних, комунікативних), які мають бути особистими рисами сім'янина, що спрямовують молоду особистість до подальшої підготовки та її готовності як майбутнього сім'янина.

Ми визначили поняття “особистісна зрілість щодо подружнього життя” як інтегральне (динамічне) утворення, високий рівень і гармонійний розвиток складників якого забезпечують прагнення до розуміння їх необхідності та конструктивного створення сімейної атмосфери [3]. Причому, особистісна зрілість щодо подружнього життя є не лише однією з структурних компонентів зрілої людини (Ю.З. Гільбух [1], Г.В. Олпорт [8], Р.М. Шаміонов [9]), а й ще необхідною умовою, що передує розвитку готовності молоді стосовно шлюбно-сімейного життя (Г. Крайг [5], О.І. Зрітнева [4]). Таким чином, розвиваючи особистісну зрілість щодо подружнього життя, ми сприяємо зміцненню зрілості людини та покращенню процесу подальшої підготовки молоді до шлюбно-сімейних відносин.

Беручи до уваги розуміння психологічного змісту особистісної зрілості та його складові (Л.В. Потапчук [6]; А.О. Реан [7]; Ю.З. Гільбух [1]; Р.М. Шаміонов [9]; О.С. Штепа [10]), за якими можна уявити структуру даного явища ми підкреслюємо, що особистісна зрілість старшокласників щодо подружнього життя – це динамічне утворення, що залежить від багатьох зовнішніх та внутрішніх чинників. За сутністю, воно являє собою синтез взаємопов'язаних і взаємозумовлених компонентів: когнітивного (пізнавального), емотивно-ціннісного (або емоційно-мотиваційно-ціннісного), поведінкового (або регулятивно-поведінкового). Кожен з компонентів складається з ряду елементів.

Одним з найважливіших компонентів особистісної зрілості щодо сімейного життя є якості сім'янина. Цих якостей особистості багато. Ставлячи перед собою мету, вивчити ці якості, нами було опитано 168

учнів. Внаслідок експериментального дослідження ми виділили [3], що на перших місцях стоять відповідальність, комунікабельність і самостійність. Отже, самостійність, на нашу думку, є однією з найголовніших якостей сім'янина.

Предметом нашого дослідження є особливості розвитку самостійності старшокласників як структурного елемента особистісної зрілості (ОЗ) щодо майбутнього подружнього життя. Наше завдання полягає у виявленні рівня розвитку та особливостей даного феномену.

Самостійність полягає в умінні людини самостійно мислити, приймати обдумані рішення, орієнтуватися в різних життєвих ситуаціях та відповідально втілювати їх у життя. Вона знаходить свій вияв в ініціативності, а саме – у вмінні діяти по-своєму, згідно з особистими переконаннями, в умінні добровільно, усвідомлено брати на себе більшу відповідальність. Отже, важливим елементом досягнення ОЗ щодо подружнього життя є самостійність.

Ми розглядаємо самостійність як інтегровану якість особистості, що розвивається та виявляється в різних видах діяльності на основі свідомої мотивації та обґрунтованості дій і характеризується вищеназваними ознаками: активність, ініціативність, бачення проблеми, відповідальність, впевненість у своїх силах та здібностях, здатність до передбачення результатів діяльності, здатність до самооцінки, до самоконтролю тощо [2].

Розглядаючи окремі аспекти зрілості особистості у дослідженнях останніх років, самостійність вивчають Р.М. Шаміонов [9], Л.М. Потапчук [6] та інші.

Відповідно до завдань нашого дослідження, ми виявили рівень розвитку самостійності за методикою Р. Кеттелла. Рівень самостійності у більшості старшокласників – низький [3]. Для 65,5% всіх учнів характерними є несамотійність, залежність. У своїй поведінці вони орієнтуються на думку групи, потребують постійної підтримки з боку оточуючих, поради та схвалення (орієнтир на соціальне схвалення). Вони надають перевагу жити та працювати разом з іншими не тому, що є дуже комунікабельними, а швидше тому, що у них відсутня ініціатива та сміливість у виборі власної лінії поведінки.

29% учнів мають середній рівень самостійності. Вони лише в деяких питаннях виявляють самостійність та незалежність. У поведінці орієнтуються то на думку групи, то свої пріоритети ставлять на перше

місце. Рідко приймають самостійні рішення та найчастіше відповідальність перекладають на плечі оточуючих. Частина таких учнів добре пристосовується до оточуючих і, якщо потрібно, отримує підтримку з боку дорослих та однолітків.

Лише 5,5% усіх учнів мають високий рівень самостійності. Для них характерні незалежність у поглядах, самостійність; вони переконані, що дана цінність потрібна сім'янину. Ці старшокласники за власною ініціативою не шукають контакту з оточуючими, намагаються все робити самостійно (самі приймають рішення, самі вимагають його виконання, самі несуть відповідальність). Вони готові пожертвувати будь-якими зручностями заради збереження своєї незалежності. Не можна сказати, що вони зневажають людей, просто вони не потребують підтримки та схвалення з боку оточуючих, а також самостійно долають труднощі, що виникли під час спілкування.

У шкільній роботі спостерігаються деякі недоліки щодо становлення самостійності у старшокласників, особливо в сімейних та міжособистісних стосунках, а це свідчить про низький рівень самостійності в майбутньому подружньому житті, що призводить до непослідовності, хаотичності в поведінці. Але від простої здатності усвідомлювати самостійність до її перетворення у стійку якість особистості шлях нелегкий. Очевидно, що одним із головних завдань системи виховання повинно бути саме формування та розвиток самостійності як риси характеру особистості.

Література:

1. Гільбух Ю.З. Як учитися і працювати ефективно / Юрій Зіновійович Гільбух. – К.: ВИПОЛ, 1994. – 116 с. – (Педагогічна психологія).

2. Дидусь Н.И. Формирование самостоятельности как профессионально значимого качества личности будущего учителя: автореф. дис. на соискание ученой степени канд. пед. наук : спец. 13.00.01 "Общая педагогика, история педагогики и образования" / Н.И. Дидусь. – К., 1988. – 23 с.

3. Дьоміна Г.А. Розвиток особистісної зрілості старшокласників щодо подружнього життя: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : спец. 19.00.07 "Педагогічна та вікова психологія" / Г.А. Дьоміна. – К., 2008. – 23 с.

4. Зритнева Е.И. Формирование готовности старшеклассников к браку и семейной жизни: автореф. дис. на соискание ученой степени канд. пед. наук: спец. 13.00.01 “ Общая педагогика, история педагогики и образования ” / Е.И. Зритнева. – Ставрополь, 2000. – 21 с.
5. Крайг Г. Психология развития / Грэйс Крайг. – СПб.: Питер, 2000. – 992 с. – (Серия «Мастера психологии»).
6. Потапчук Л.В. Психологічні особливості становлення особистісної зрілості старшокласників: дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07 / Потапчук Людмила Володимирівна. – Луцк, 2001. – 219 с.
7. Реан А.А. Личностная зрелость и социальная практика / А.А. Реан // Теоретические и прикладные вопросы психологии. – СПб., 1995. – С.34-39.
8. Хьелл Л. Теория личности / Л. Хьелл, Д. Зиглер. – СПб.: Питер, 1997. – 608 с. – (Серия «Мастера психологии»).
9. Шамионов Р.М. Личностная зрелость и профессиональное самоопределение в подростковом и юношеском возрасте: автореф. дис. на соискание ученой степени канд. психол. наук : спец. 19.00.13 “Психология развития, акмеология” / Р.М. Шамионов. – СПб., 1997. – 20 с.
10. Штепа О.С. Формування особистісної зрілості у підлітковому і юнацькому віці / О.С. Штепа // Соціальна психологія. – 2006. – № 1. – С.129-146.